

Evropské hodnoty

Přemysl Janýr, Vídeň, listopad 2017

Společenství a identity se utvářejí kolem sdílených hodnot. Interakce mezi *našimi* nám dává subjektivní pocit ubezpečení, důvěry, porozumění, spřízněnosti. Lze to opsat i ekonomikou transakčních nákladů, nízkých v důvěrně známém, *našem* prostředí, vysokých při interakci s *cizím* světem.

Pojem *hodnoty* je sám o sobě těžko uchopitelný. Řekne-li se *západní hodnoty*, spontánně nás asi napadne křesťanství a *Volnost, Rovnost, Bratrství*. Pak ovšem můžeme přidávat stále další hodnotové tradice, antickou, židovskou, islámskou, feudální, osvícenskou, buržoazní, koloniální, socialistickou... Lepší stopou bývá vymezení negativní – co je emocionálně vnímáno jako *porušení hodnot*, jako *nesprávné, nespravedlivé, nepřijatelné, ohrožující*. Při vši křesťanské tradici, absence na nedělních bohoslužbách již dávno rozhořčení nevyvolává. Mocenská represe proti odlišným názorům doposud ano. Genderové role budí v jedněch vášnivý odpor, v druhých neméně vášnivý souhlas, zatímco nezakryté ženské vlasy nevyvolávají vůbec žádnou reakci.

Vymezení identity je vždy vymezením *vůči někomu*. Vymezovat evropské hodnoty vůči asijským, africkým nebo islámským mnoho překvapení nepřinese. Kulturní rozdíly zde spontánně předpokládáme do té míry, že nás spíše překvapí hluboké hodnotové shody.

Pojem *Evropské hodnoty* implikuje daleko spíše vymezení vůči hodnotám severoamerickým, potažmo australským, se kterými společně utvářejí to, co se označuje jako *západní hodnotový systém*.

Evropské země spolu s USA, Kanadou a Austrálií ovšem vykazují celou řadu shodných zásadních hodnotových znaků. Všechny bez výjimky jsou pluralitními parlamentními demokraciemi s dělbou moci mezi legislativou, exekutivou a justicí. Veškerá moc je legitimována vůlí rovnoprávných občanů, vyjádřenou ve svobodných volbách. Všechny nominálně respektují lidská práva, nedotknutelnost majetku, mezinárodní právo i autoritu Organizace spojených národů. Všechny jsou hospodářsky založené na svobodě podnikání a volném trhu. Ve všech je či donedávna bylo dominantním náboženstvím křesťanství.

Společné dědictví

Úzká spjatost vynikne v historické perspektivě. Dnešní severní Amerika vznikala od 17. století z evropských kolonií osídlovaných evropskými emigranty – puritány, nonkonformisty, náboženskými sektáři, svobodnými zednáři, utopisty a pronásledovanými nejružnějších odstínů, dobrodruhy i zločinci. Nekonečné plochy poskytovaly prostor pro svobodu, nezávislost, náboženskou toleranci. Angličtí osadníci do něho vnášeli

tradici samosprávy, voleb a parlamentarismu, francouzští revolučního ducha občanské rovnosti. Rychlý nárůst populace šel ruku v ruce s růstem zemědělství, řemesel a průmyslu podle nejmodernějších evropských technologií, avšak nezatížených evropskými daněmi ani feudálními, stavovskými a cechovními omezeními. Ke konci 18. století jsou již kolonie s psanými ústavami modernějšími demokraciemi než mateřská Anglie. V průběhu 19. století se USA stávají nejen pro Evropu symbolem svobody, zhmotněným v gigantické bronzové soše věnované roku 1876 francouzským lidem lidu USA.

Při počítání světových válek se zapomíná ta z let 1754–1760, původně americko-francouzská, která rychle přeskočila i do Latinské Ameriky, Indie a na Východ a byla provázená evropskou 1756–1763. V následující válce za nezávislost 1775–1782 stála naopak Francie na straně USA proti Británii, avšak okamžitě s jejím koncem se rodí angloamerický *jedinečný vztah* trvajících – s krátkou přestávkou 1812–1814 – dodnes. V obou světových válkách bojovaly USA, Kanada i Austrálie na straně Británie a Francie a v průběhu studené války se svazek rozšířil o Německo a celou západní Evropu.

To je ten dnešní *Západ*, který od rozpadu východního bloku expandoval až na hranice Ruska. Do konce minulého století se jevil jako v principu homogenní, i když s řadou národních odlišností a specifik. Otázka vymezení evropské identity směrem na východ a jihovýchod se vynořila v souvislosti s rozšiřováním Evropské unie. Mezníkem ve vztahu Evropy k USA bylo nesporně bombardování Jugoslávie v roce 1999, přes rozpačitý souhlas evropských establishmentů široce vnímané jako *nepřijatelné*. Po okázalé demonstraci vzájemné blízkosti po 11. září 2001 následovalo další odcizování v důsledku afghánské a irácké agrese. Východní expanze NATO, organizování oranžových revolucí a ukrajinského puče s následnou občanskou válkou, eskalace napětí s Ruskem, Iránem, Severní Koreou, na blízku i na dálném východě, otevřeně směřující k velkému konfliktu s nedozírnými následky, dnes dodávají otázce evropské identity osudový význam. Uprchlíká krize v důsledku amerických blízkovýchodních agresí, špionážní aktivity amerických tajných služeb proti evropským politikům, zemím, firmám a občanům i intriky za narušení evropské jednoty ho jen potvrzují.

Volnost, Rovnost, Bratrství

Státy se udržují těmi politickými silami, ze kterých vznikaly, píše TGM ve Světové revoluci. V případě USA to ovšem byly síly ryze evropské, od imperiální Británie přes křesťanské církve a sekty až – či zejména – po osvícenskou Francii. Thomas Jefferson, autor Deklarace nezávislosti USA a vyslanec ve Francii, směrodatně ovlivnil také znění Deklarace lidských práv Francouzské revoluce. Obě jsou nesený stejným občanským revolučním duchem.

Přes veškerou příbuznost nelze přehlédnout rozdíly. Ideály Francouzské revoluce v Evropě sice vyvolaly dlouhodobý posun od feudální identity k identitě občanské, ale zdaleka ne přímočarý. Musely nejprve obstát proti dalším tradičním identitám, dynastickým, mocenským, regionálním, náboženským, nacionálním, sociálním. Teprve ve vzájemné konfrontaci se - dodnes - navzájem ovlivňují, doplňují, prolínají a koexistují. Na opačné straně Atlantiku padlo sítě na půdu neoranou. Nová identita *občanů USA* nenarazila na žádnou konkurenci, se kterou by se musela konfrontovat a vypořádávat.

Rozdílné byly i významy jejích jednotlivých komponent. *Fraternité, bratrství*, reflektuje v hesle Francouzské revoluce existenci bohatého pletiva kulturních tradic, svazků a identit. Normuje jejich vztahy jako kooperativní, vzájemně se respektující a doplňující, kolektivní, jako zodpovědné a *bratrské*, tedy nikoliv konkurenční. Ve společenství Nového světa ovšem srovnatelné tradiční pletivo chybělo. Bez něho ale neznamena postulát *bratrství* nic víc, než třeba *miluj bližního svého* - abstraktní, líbivě znějící morální apel, ve společenství založeném na individualismu a konkurenci však nejen nereálný, ale přímo subverzivní. *Kolektivní* hodnoty jsou protipólem hodnot *individuálních*. Jakákoli forma kolektivismu je strašákem, ztělesněním metafyzického Zla. V Deklaraci samostatnosti princip *bratrství* nenajdeme a ani pozdější programové texty se ho nikde nedovolávají. Rozdílné vnímání všeobecného sociálního pojištění v USA a v Evropě zdánlivě abstraktní nuanci ilustruje v praxi.

Problém byl i s *Egalité*. *Všichni lidé jsou stvořeni sobě rovní*, koncipuje Jefferson Deklaraci nezávislosti. Ale hned další odstavec už musel být vypuštěn. Kvetoucí hospodářství ani koloniální životní styl otců-zakladatelů, Jeffersona včetně, by se bez otroků neobešly. Schizma začíná již v roce 1619, kdy se konstituuje první parlament a zároveň jsou prodáni první otroci. V koloniích evropských katolických států jsou to křesťané s duší, právy i majetkem. V USA mají status soukromého vlastnictví srovnatelně s dobyt看em a majitelé brání i jejich pokřtění.

Po první světové válce nepochybně přispěl vzor amerického rovnostářství k demontáži evropských feudálních hierarchií. Nicméně dilema rovnosti a rasismu, morálky a oportunismu, deklarovaných ideálů a praktikovaného konání se přes válku Jihu proti Severu, Martina Luthera Kinga, antidiskriminační zákonodárství a politickou korektnost prolíná dějinami USA dodnes. V praxi ovšem znamená *rovnost mezi rovnými*. A k těm černoši, Indiáni, asiáté, komunisté, muslimové ani Rusko nebo Čína nepatří. Ve 30. letech 20. století je americké rasové zákonodárství inspirací, vzorem a precedentem pro německé Norimberské zákony.

Jediným postulátem Francouzské revoluce, se kterým se USA ztotožnily nadšeně a beze zbytku, tedy zůstává *Liberté*,

volnost či svoboda. Přes dvě stě let se prezentovaly navenek i dovnitř jako její vzor, symbol i záštita, socha Svobody jako maják svobodného světa, USA jako jahodová plantáž svobody ve srovnání s lesní pasekou Evropy. Teprve válka proti teroru, národní bezpečnost a všeobecné špiclování svobodu odstavily do obsolence.

Jenomže triáda Francouzské revoluce není ani libovolná ani dělitelná. Bratrství bez rovnosti a svobody tenduje k fašistické totalitě. Rovnost bez bratrství a svobody tenduje ke komunistické totalitě. Také pojem *svoboda* má ambivalentní význam – jako svoboda od útlaku i jako svoboda od zodpovědnosti. *Čím to, že nejhlasitější křik po svobodě slyšíme od poháněčů černochů?* ptá se v roce 1775 Dr. Samuel Johnson.

Vyhlášení nezávislosti USA následujícího roku ovšem znamená konečné osvobození od cizí nadvlády, od vykořisťování, předpisů, zvláště a daní britské koloniální správy. Od britských zákonů vynucujících rovnost ras, chránících Indiány před kolonisty, zakazujících zábor jejich území a vyžadujících přátelské vztahy s nimi. S nezávislostí začíná svobodná expanze na Západ. A s ní genocida Indiánů vybíjením i nemocemi, neřídka záměrně použitými jako biologická zbraň, nejrozsáhlejší genocida v lidských dějinách co do rozlohy zabraného *životního prostoru* a nejspíše i co do počtu obětí. Odhady předkolumbovského osídlení dnešních USA kolísají od dvou do osmnácti milionů Indiánů. V roce 1900 jich zbylo 250 000. O dalších sto let později se jim USA za *etnickou čistku* omluví.

Jednou etablovaný vzorec civilního obyvatelstva jako cíle válečných operací se záhy zopakoval v roce 1864 při atlantském tažení generála Williama T. Shermana, *totální válce* osmdesát let před Třetí říší. Unionistická armáda uplatnila ve velkém taktiku *spálené země* a ničila civilní infrastrukturu i zdroje obživy georgijského a carolinského obyvatelstva s deklarovaným cílem *zlomit páteř rebelii*. Útoky na civilní cíle se staly standardní strategií americké armády v Německu, Japonsku, Koreji, Vietnamu, Kambodži, Laosu, Jugoslávii, Afghánistánu, Iráku, Sýrii, Jemenu. V novém století byly rozšířeny o cílené zabíjení osob a skupin dróny a speciálními jednotkami kdekoli na světě.

Lze samozřejmě namítnout, že s otroky začaly v USA obchodovat evropské země, že teoretické základy rasismu položili Francouz Arthur de Gobineau a Angličan Houston Stewart Chamberlain a že přes rozvoj humanistického myšlení si nacistická průmyslová genocida Židů a Cikánů ve 20. století v ničem nezadá s americkou genocidou Indiánů o sto let dříve.

Nicméně rozlišme mezi rasovými teoriemi a otrokářskou praxí. Od středověku v Evropě otrokářství neexistovalo a bylo vesměs považováno za *nepřijatelné*. V evropských koloniích bylo sice tolerováno, ale otroci zde pořád ještě byli lidskými bytostmi,

nikoli bezduchým majetkem jako v zemi, která *rovnost lidí* považuje za *samozřejmou*.

Ovšemže spolu i evropské státy průběžně válčily o území a nadvládu, válka tvořila nedílnou součást evropské politiky. Měla ale svá pravidla. Začínala vyhlášením a probíhala v bitvách sešikovaných armád v otevřeném prostoru mimo města a vesnice. Počty civilních obětí byly – zejména v pozdějším srovnání – minimální. Cílem nebylo obyvatelstvo eliminovat ani přivlastnit si jeho půdu a území, ale převést je pod vlastní správu, integrovat, asimilovat. Rozšíření *životního prostoru* vyvražďováním obyvatel včetně starců, žen a dětí, k tomu pouze z důvodu jejich etnicity, se v předlouhých krvavých evropských dějinách do nacistického *Drang nach Osten* nikdy nevyskytlo. Prvními útoky na civilní cíle bylo německá bombardování Antverp a Londýna vzducholoděmi v 1. světové válce, spíše ale jako výsledek nemožnosti přesného zacílení vojenských cílů. Teprve ve 2. válce jsou nacistické bombardování polských a britských měst a následná angloamerická odpověď vedené záměrně jako teror proti civilnímu obyvatelstvu.

Poválečné období

Po 2. světové válce byl dosavadní nepřítel Německo přijat jako spojenec do bloku proti dosavadnímu spojenci SSSR. USA se pustily do svatého domácího i mezinárodního boje proti úhlavnímu nepříteli, *kolektivismu*, ztělesněnému komunistickým blokem. Ten reaguje stejně nemilosrdným bojem proti *individualismu*, ztělesněnému americkým imperialismem. Hysterie mccarthismu a politických procesů padesátých let neponechává mnoho prostoru pro důvěru v racionální myšlení obou stran. V průběhu studené války dochází ke dvěma zástupným válkám mezi USA a východním blokem a k několika situacím na hraně světového atomového konfliktu. Zaznamenejme, že ve všech případech jeho vypuknutí předejde sovětská strana, nikdy USA.

V západní Evropě začíná ve stejné době dlouhodobý proces reflexe dvou světových válek. Zkušenosti front, bombardování, hořících měst, rozvalin, nekonečných kolon vojáků, raněných a zajatců, koncentračních táborů, poprav a masových hrobů, bídy, hladu, zimy a lidského zoufalství, zkušenosti které USA dosud chybí, vyžadují zásadní rekonstrukci evropského hodnotového systému.

Kdo nemá kontrolu výroby uhlí a oceli, není schopen vést válku, vyvodil z nich v roce 1950 francouzský ministr zahraničních věcí Robert Schuman a navrhl podřízení oceláren a dolů společnému nadnárodnímu orgánu. V následujícím roce zakládají Belgie, Francie, Holandsko, Itálie, Lucembursko a Německo Evropské společenství uhlí a oceli, *Montánní unii*. Radikálnost kroku vynikne když si připomeneme, že staletým zdrojem napětí a válek v Evropě byla právě rivalita mezi Francií a Německem a že hlavním spojencem Francie proti Německu byla dosud vždy Británie.

Montánní unie nejen řešila brizantní problém Porůří, ale stala se motorem poválečného hospodářského rozvoje a základem evropského sjednocovacího projektu. V roce 1957 vzniká Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii Euratom. V roce 1963 podepisují Konrad Adenauer a Charles De Gaulle Německo-francouzskou smlouvu o přátelství, definitivní tečku za staletým nepřátelstvím; ke konci století se již Francouzi a Němci označují navzájem za nejbližší přátele. Proces integrace pokračuje v roce 1967 vznikem Evropského společenství (ES) a 1968 celní unie. 1979 vzniká evropská měnová unie s přepočetni měnou ECU, v roce 1999 nahrazenou účetní a 2002 hotovostní měnou Euro.

V roce 1973 přistupují k ES Británie, Irsko a Dánsko, po kolapsu diktátorských režimů v průběhu 80. let také Řecko, Španělsko a Portugalsko, po kolapsu východního bloku se součástí Německa a tedy ES stává bývalá NDR. V roce 1992 podepisují ministři zahraničních věcí členských států v Maastrichu Smlouvu o Evropské unii. V roce 1995 k ní přistupují neutrální Finsko, Rakousko a Švédsko, ve stejném roce vstupují v platnost Schenghenská dohoda o neomezeném pohybu osob, zboží a služeb.

Evropské chápání lidských práv a lidského života obecně navazuje na filosofii Immanuela Kanta, který deklaruje člověka jako *samoučel* a vylučuje jeho užití jako *prostředek*. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod zaručuje bezpodmínečné právo na život a důstojnost a zakazuje trest smrti. Nejpozději do konce 70. let zrušily trest smrti všechny státy ES, zbývající evropské státy s výjimkou Ruska a Běloruska do konce tisíciletí, Turecko v roce 2002.

V USA je naproti tomu usmrcení člověka tradičním způsobem řešení problémů. Spolu s Čínou, Iránem, Irákem, Saudskou Arábií a Jemenem patří k zemím s nejvyšším počtem poprav a započítáme-li i zabíjení drónami, soupeří s Čínou o světové prvenství. Se západoevropskými zeměmi nesrovnatelný je i počet vražd a zejména počet vězněných, vymykající se srovnání s celým zbytkem světa s výjimkou Seychel. Přičteme-li mučení, zavlčení a svévolné věznění v zařízeních typu Abú Ghrajb nebo Guantanámo, můžeme USA a Evropu v otázce hodnoty lidského života považovat za protipóly.

V roce 1883 zavedl německý kancléř Otto von Bismarck všeobecné zdravotní pojištění, o rok později úrazové a v roce 1889 invalidní a důchodové. Položil tak základy toho, co se nazývá *evropský sociální model* a co Helmuth Schmidt označil za *největší kulturní přínos Evropanů ve 20. století*. Spočívá v relativně značné rovnosti, všeobecném pojištění rizik a předcházení chudobě i rizikům do ní upadnout. Vedle hodnoty lidského života a lidské důstojnosti vyjadřuje asi nejzřetelněji rozdíl hodnotových systémů. Ve srovnání vydávají USA na zdravotnictví o polovinu větší díl HDP a dvakrát větší

částku na osobu než průměr zemí OBSE, zároveň však 15% obyvatel nemá vůbec žádné zdravotní pojištění, průměrná délka života je kratší než v EU a nemoc má často za následek úplnou chudobu. Světová zdravotnická organizace řadí výkonnost amerického zdravotního systému na 35. místo ze 176 zemí za všemi státy EU s výjimkou postkomunistických.

Evropský mírový proces ovšem neprobíhal přímočaře ani výhradně mírově. Zejména Francie je po válce rozhodnuta udržet si své kolonie za každou cenu. Ještě v září 1945 vyhláší nezávislost Vietnam a následující devítiletá válka končí zničující francouzskou porážkou. Od roku 1954 následuje nesmírně brutální osmiletá válka v Alžíru. Nejpozději do konce 70. let však získaly anebo si vybojovaly nezávislost všechny evropské kolonie. Po znárodnění Suezského průplavu v roce 1956 napadnou Británie, Francie a Izrael Egypt. Tentokrát to byly naopak USA, které spolu s SSSR a OSN vynutily stažení invazních armád.

Nicméně ke konci tisíciletí je EU úspěšným mírovým projektem a kolaps východního bloku jeho potvrzením. Demokracie, důsledné dodržování lidských práv, vnitřního i mezinárodního práva, respektování autority OSN, dobrovolné odstoupení částí suverénních pravomocí kolektivním nadnárodním orgánům, kooperace namísto konkurence, řešení konfliktů jednáním bez použití síly, zdrženlivost a zřeknutí se hegemoniálních aspirací, zabezpečení hranic podmínkou oboustranného souhlasu ke změně, úspěšné sociálně tržní hospodářství včetně všeobecného školství, sociálního pojištění a sociálních standardů, ekonomická váha největšího světového trhu, přes nepřátelské bloky v evropské historii ojedinělé půlstoletí bez jediného válečného výstřelu dodávají evropským občanům dlouhodobě pocit jistoty, práva, prosperity, bezpečí, důvěry a perspektivy. Z hračkářských obchodů zmizely zbraně. Evropská identita nabízí atraktivní alternativu k řadě často pošramocených identit národních.

To je Evropa devadesátých let, pro kterou hlasovali lidé v referendech. Projekt sledovaný se zájmem, sympatiemi a nadějemi po celém světě.

Ne bezproblémový, paralelně sílí také euroskepticismus. Razance integrace vyvolává obavy ze vzniku supranacionálního státu potlačujícího suverenitu národních států. Dalekosáhlá rozhodnutí jsou přijímána bez účasti a vlivu evropských občanů. Neexistuje evropský lid ani evropská média. Evropská komise rozhoduje ve prospěch národních a mezinárodních lobbyistických skupin bez parlamentní kontroly. Komplexnost a propletenost množství smluv je zcela netransparentní a některé jsou v některých zemích v referendech zamítnuty.

Povšimněme si však ještě jiného aspektu. Po celé období studené války západoevropské země rády přenechaly otázky mezinárodní politiky, zpravodajství a obrany USA. V roce 1949 založilo deset z nich spolu s USA a Kanadou obranné

společenství NATO, zavazující se urovnávat mezinárodní spory mírovými prostředky a poskytnout si vzájemně pomoc v případě napadení v Evropě nebo Severní Americe. O tři roky později k němu přistoupily Řecko a Turecko, v roce 1955 Německo a v roce 1982 Španělsko. Od počátku ovšem v NATO dominují USA, jak počtem sil a rozpočtovým příspěvkem, tak i ideologickým zaměřením boje proti komunismu a velitelskými strukturami.

Konec bloků

Helsinská konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v letech 1973–1975 i německá *Ostpolitik* výrazně přispěly k odbourání napětí v Evropě. V průběhu 80. let zavádí Michail Gorbačov v SSSR perestrojku a přátelské vztahy se Západem. Nečekaný kolaps sovětského bloku v roce 1989 a Sovětského svazu v roce 1991 způsobila v první řadě ztráta nepřítele. Západ přestal být v očích sovětských vůdců ohrožením, namísto toho se stal důvěryhodným partnerem, který nám pomůže překonat ekonomickou zaostalost i narůstající nespokojenost. *Konec studené války je naše společné vítězství*, soudil Gorbačov. Maltskou konferencí v prosinci 1989 má začít nová éra sovětsko-amerických vztahů a za příslibu nerozšíření NATO na území bývalé NDR souhlasí SSSR i se sjednocením Německa.

Největší chybou, kterou Rusko udělalo, bylo, že vám věřilo, zhodnotí toto období v roce 2017 Vladimír Putin. V amerických konzervativních kruzích je kolaps východního bloku interpretován jinak, jako *vítězství ve studené válce*, ve které USA *uzbrojily* SSSR. Proč *neuzbrojily* Kubu a Severní Koreu ani kdo *uzbrojil* Antonína Novotného nejsou ve vítězné euforii přípustné otázky. Rozplynutí největšího rivala otevírá na Východě rozsáhlejší obzory, než dvě století před tím na Západě.

Ačkoli byly Varšavská smlouva i KGB rozpuštěny, jejich protějšky NATO a CIA nyní prožívají nový rozkvět. Dlouholetá znalost východoevropských států, úzké kontakty s jejich disentem etablovujícím řadu nových vůdců, nimbus demokratické autority i dostupnost svazků komunistických policií umožňují z pozadí tahat za nitky. Státy, které byly právě bez námitek propuštěny z rozpadajícího se sovětského bloku, mají náhle obavy z jeho expansionismu a žádají o přijetí do NATO. První tři jsou přijaty v dubnu 1999 na Washingtonském summitu, na kterém se zároveň mění původní obranné poslání aliance na útočné. Hned v červnu následuje jeho historicky první vojenské nasazení – proti nejbližšímu ruskému spojenci Jugoslávii. Dodnes se NATO rozšířilo do většiny východoevropských států až po tři pobaltské hraničící bezprostředně s Ruskem.

EU se po kolapsu východního bloku soustředila na své vnitřní záležitosti. Evropská zahraniční politika, lze-li o něčem takovém vůbec mluvit, se redukovala na ochranu před imigrací z rozvojových zemí, zejména z Afriky. Vzniká *evropská pevnost*, hradby chránící bohaté uvnitř před chudými venku.

Namísto solidarity a zodpovědnosti za bývalé kolonie posiluje tok peněz od chudých k bohatým. Afrika je lukrativním trhem pro dotovanou evropskou zemědělskou nadprodukcí likvidující africké producenty, místní diktátoři efektivní obranou proti uprchlíkům, ozbrojené gangy spolehlivým obchodním partnerem v dodávkách vzácných nerostných surovin. Jestliže byl v roce 1960 poměr HDP na hlavu mezi nejbohatšími a nejchudšími zeměmi 33:1, o čtyřicet let později je již 134:1. Nejde přitom zdaleka jen o ekonomiku. Rwandská genocida až milionu Tutsi v roce 1994 proběhla nerušeně před očima veřejnosti i mise OSN, abychom připomněli alespoň jeden příklad situace lidí na africkém kontinentu. Mezitím od Evropy postupně přebírá odpovědnost za konsolidaci Afriky Čína.

Nové americké století

V USA probíhá v průběhu osmdesátých let tichá revoluce. Revolucionáři jsou nespokojené vrstvy nejbohatších. Revoluční ideologií je neoliberální kapitalismus, heslem svobodný trh, cílem volný tok peněz od chudých k bohatým a osobní zisk. Co největší osobní zisk. Dá se parafrázovat jako *čím více se necháte okrádat, tím lépe se vám bude dařit, protože bohatství zlodějů bude k vám dolů prokapávat*. Pod vedením think-tanků ji v kancelářích poslanců a senátorů vybojovávají šiky dobře vyzbrojených lobbyistů. Postupně jsou odbourána všechna omezení stojící tokům peněz v cestě. Vývoj uvnitř USA vykazuje obdobný trend jako mezinárodní. V průběhu hospodářského růstu 1979–2007 rostou příjmy jednoho procenta nejbohatších na více než dvojnásobek, zatímco příjmy ve středních a nižších vrstvách stagnují anebo klesají. V roce 1970 byl poměr platu manažera k nejnižšímu zaměstnaneckému platu 40:1, v roce 2007 už je 400:1. V roce 2016 vlastní osm nejbohatších mužů stejný majetek jako polovina lidstva a trend pokračuje.

Posedlost penězi je jen jednou z forem posedlosti mocí. Neokonzervativní vzdělávací think-tank *Projekt pro americké století* publikuje v roce 1997 program, na kterém pracuje od kolapsu východního bloku: *formovat nové století výhodně pro americké principy a zájmy, prosadit vedoucí úlohu USA, neboť je dobrá jak pro Ameriku, tak i pro svět*. Prostředkem je *přebudovat americkou obranu*. Zadání změny režimu v Iráku ovšem naráží na nevůli i na vietnamské trauma. Jak program konstatuje, dosud *chybí nějaká katastrofická a katalytická událost – jako nový Pearl Harbor*.

Z dvaceti pěti signatářů jich deset v lednu 2001 obsazuje rozhodující pozice v nové administrativě George W. Bushe, mezi nimi Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz, Richard Perle, a hned 11. září se chybějící *katalytická událost* dostavuje. Podle oficiální konspirační teorie teroristé ze skupiny Al-Káida, vytvořené CIA v Afghánistánu k boji proti SSSR, zbořili dvěma unesenými letadly tři newyorské mrakodrapy, dalším napadli Pentagon a čtvrtým mířili na Bílý dům.

Po *katalytické události* nová administrativa v opojení ze své všemocnosti v unipolárním světě jakoby ztratila veškerou soudnost a zábrany. Pod hlavičkou patriotismu a *války proti teroru* drasticky omezuje občanské svobody a vybavuje policii, armádu a tajné služby nebývalými pravomocemi. Z útoku okamžitě obvinila vůdce Al-Káidy Usámu bin Ládina a po vládě Afghánistánu požadovala jeho vydání. Na žádost o důkazy odpověděla 7. října společně s Velkou Británií vojenským přepadením.

To byl ovšem pouze začátek. Záměrem neocons bylo napadení sedmi zemí v průběhu pěti let - Iráku, Sýrie, Libanonu, Libye, Somálska, Súdánu a nakonec Iránu. V jeho počátcích je plán, který v roce 1982 publikoval Oded Yinon v hebrejském časopisu Kivunim pod titulem *Strategy for Izrael in the 1980s* a který navrhuje rozdrobení všech potenciálních rivalů v okolí Izraele do menších celků. V roce 1996 na něj navazuje plán *Clean Break* (Čistý zlom), vypracovaný americkou *Studijní skupinou pro izraelskou strategii* pod vedením Richarda Perle. Modifikovaný plán společného postupu pod názvem *New Middle East* (Nový Střední Východ) představila v červnu 2006 v Tel Avivu ministryně zahraničních věcí USA Condoleezza Rice.

S ospravedlněním dlouho chystaného útoku na Irák si nová administrativa mnoho námahy nedala. Lživě obvinila Saddáma Husajna, dosazeného CIA v roce 1963, z podpory Al-Káidy a mezinárodního terorizmu, z účasti na útocích 11. září a z výroby a vlastnictví zbraní hromadného ničení. Přes demonstrace 15 milionů lidí v 800 městech světa, podle Guinnessovy knihy rekordů největší demonstraci v lidských dějinách, přes odpor Francie, Německa, Ruska i papeže USA spolu s Velkou Británií, Austrálií a Polskem v březnu 2003 Irák přepadly. Že neměly plán co po rychlém vítězství dál, je populární, ale ne zcela plausibilní teze. Nedostatečný počet nasazených sil pro kontrolu země, likvidace všech správních, vojenských i policejních struktur, podněcování nenávisti mezi ší'itským, sunnitským a kurdským obyvatelstvem, podpora kurdské autonomie, nástup do té doby nepřítomné Al-Káidy i vznik Islámského státu ve věznici Abú Ghrajb jsou dobře vysvětlitelné záměrem Irák rozdrobit. Cílem není vítězství, cílem je destabilizace. V nastalém chaosu vyvstanou nové příležitosti.

O hodnotách demokracie, lidských práv, mezinárodního práva a lidského života v zemi prezentující se jako jejich konečná záštita bylo možné mít pochybnosti již v minulém století. Svrhávání demokraticky zvolených vlád a instalování diktátorských v Iránu 1953, Guatemala 1954, Kongu 1960, Jižním Vietnamu 1963, Brazílii 1964, Chile 1973 jsou opakem šíření demokracie. Útoky proti civilním cílům, bombardování měst, používání zakázaných bojových prostředků jsou válečnými zločiny. Porušování teritoriální integrity, politické nezávislosti a suverenity států vojenskou silou jsou zločiny proti míru. V roce 1986 za ně Mezinárodní soudní dvůr při OSN

odsoudil USA k reparacím Nikaragui, které USA odmítly platit. Na rozdíl od států EU neratifikovaly ani smlouvu o Mezinárodním trestním soudu a uzavřely řadu bilaterální dohod znemožňujících vydávání amerických válečných zločinců. V roce 2002 přijaly zákon zmocňující prezidenta, aby občany USA, kteří by byli Mezinárodním trestnímu soudu vydáni, osvobodil vojenskou silou.

Po 11. září však již nelze v politice USA rozpoznat vůbec žádné hodnoty ani principy, pouze zájmy. Množství různorodých, často protichůdných zájmů. Bankovních a finančních. Naftařských. Zbrojního průmyslu. Armády. Tajných služeb. Aparátů politických stran. Izraelské lobby. Světového vůdcovství. Eliminace potenciálních rivalů. Udržení dolaru jako světové rezervní měny. Víc peněz, víc moci, víc kontroly doma i ve světě. Jen občané nemají žádnou lobby. Poslední dva prezidenti jim slibovali stažení z válečných dobrodružství. Stačilo pár týdnů v úřadě aby zjistili, kdo je tady pánem. *Deep state*, *hluboký stát*. Výraz původně zavedený pro skryté stínové vládnoucí struktury vymykající se demokratické kontrole v zemích jako Turecko nebo Rusko se zažil pro popis současné americké reality.

Nejčastěji bývá ztotožňován s finančním kapitálem, neocons nebo s izraelskou lobby, což při počtu židovských bankovních manažerů a signatářů Projektu pro americké století směřuje víceméně k témuž. Objevují se dokonce interpretace bezpodmínečné americké podpory Izraeli, finančních dávek, které mu USA bez zjevného důvodu každoročně odvádějí až po legislativní zákaz BDS, bojkotu Izraele po vzoru někdejšího bojkotu apartheidu v Jihoafrické republice, ve 21 amerických státech, že USA jsou de facto izraelskou kolonií.

Jako u každého kliše narážejí i zde lákavá zjednodušení na řadu odporujících faktů. Především vycházejí ze ztotožnění židovského, sionistického a izraelského. Psychopatická posedlost mocí a penězi však není nic specificky židovského. V managementech velkých bank, mezi neocons i v libovolné další skupině, kterou bychom sem mohli zařadit, se vyskytuje dostatek takových osobností bez židovského původu, evropské dějiny ostatně nabízejí nepřehledné množství příkladů. Naopak je v obou zemích židovského původu řada nejradikálnějších odpůrců Izraele a proizraelské politiky USA. A konečně, bezvýhradné americké sympatie k Izraeli nemají původ ani v americké židovské komunitě ani v izraelské lobby. Byly zde dávno před nimi, již v 19. století, zejména v křesťanských fundamentalistických kruzích. A jsou zde dodnes silnější než v židovské komunitě, k Izraeli často otevřeně kritické.

Nepříliš přesvědčivá interpretace tohoto fenoménu se dovolává společných americko-izraelských hodnot, zejména bible a demokratického přesvědčení. Uvážíme-li však, že, jak říká Benjamin Netanjahu, *Izrael nemá v Evropě lepšího přítele než Českou republiku*, můžeme bibli jako spojující článek s

nejateističtější evropskou zemí rovnou vyloučit. A vzhledem k rozhodující podpoře Izraele československým komunistickým režimem již v roce 1948 můžeme vyloučit i demokratické přesvědčení. Co tedy tyto tři nesourodé země spojuje? Jedno společné mají: rozšíření *životního prostoru* genocidou. Američané se při vyhlazování Indiánů s odvoláním na Starý zákon identifikují jako *Izrael dnešní doby*. Vyhánění sudetských Němců z Československa probíhá paralelně a za oboustranného porozumění i součinnosti s vyháněním Palestinců z Izraele.

Spíše než jako koloniální mocnost funguje tedy Izrael jako symbol, jako kód pro bezohledné získávání moci, bohatství a prospěchu pro vyvolené na úkor ostatních, osvobozené od všech etických, právních, konvenčních i emocionálních zábran. Přirozeně neoslovuje ani zdaleka všechny Židy a Izraelce, zato mnoho těch, kdo nejsou ani jedno ani druhé. Tak jako evangelikály 19. století. Lokalizovat jejich síť není snadné, nepřekrývají se s žádnými sociologicky identifikovatelnými kategoriemi jako národ, třída, náboženství, politické přesvědčení, sociální status či profesní skupina. Jediným spojujícím článkem je vzájemné porozumění na bázi individuální struktury osobnosti. Není omezené národnostními ani státními hranicemi. Statisticky vyšší výskyt takových osobností v některých skupinách ještě nezakládá jejich ztotožnění.

Ani zaklínadlo *izraelských zájmů* není formulováno primárně v Izraeli. Sheldon Adelson například, majitel kasin v Las Vegas, Singapuru a jinde, si pravidelně předvolává americké prezidentské kandidáty do konkursu na volební příspěvky. Zároveň je vydavatelem několika izraelských deníků včetně největšího Israel Hayom, drží u moci Benjamina Netanjahu a usměrňuje jeho politiku. Role přidělená americkou židovskou lobby Izraeli ovšem perspektivně směřuje ke katastrofě. Převaha síly, jak Evropané dobře vědí, je jen přechodný stav a vydávat se pak za nevinnou oběť již dost dobře nepůjde. Pro lobby je nicméně Izrael klíčovou kartou vlivu v USA i ve světě a je pevně odhodlána bojovat za své izraelské zájmy do posledního Izraelce.

Evropa v novém století

Většina zemí EU včetně Francie a Německa se na americkém iráckém tažení v roce 2003 odmítla podílet. Zato se ho zúčastnilo všech osm postkomunistických zemí, které se v následujícím roce stanou jejími členy. Donald Rumsfeld to vítá jako rozdělení Evropy na *starou* a *novou*. O čtyři roky později již na nátlak USA uzná 23 z 28 zemí EU samostatnost Kosova, přestože je to flagrantní porušení mezinárodního i evropského práva. Za další čtyři roky při bombardování Libye a svržení Muammara Kaddáfího již od USA převezme iniciativu dvanáct států EU v čele s Francií a Velkou Británií.

Když za další tři roky v únoru 2014 dojednají EU s Ruskem v Kyjevě dohodu mezi prezidentem Janukovičem a zástupci protestujících, zní americká instrukce *fuck the EU* (*serte na EU*). Ozbrojené bojůvky prezidenta svrhnou, jmenují novou vládu podle amerických pokynů a EU ji během dvou dnů poslušně uzná. Stejně poslušně ignoruje majdánský i oděský masakr, přebírá bojová hesla o ruské *anexi Krymu*, spiklenecké teorie o sestřelení malajského letadla, falešné zprávy o ruské invazi, pokaždé se ochotně připojuje k dalším a dalším sankcím, které ji poškozují stejně jako Rusko a pomáhá eskalovat napětí v Evropě až na hranici války. V průběhu jediného desetiletí opustila evropská zahraniční politika všechny své evropské hodnoty i zásady a bezpodmínečně se podřídila zájmům *deep state* stejně jako před ní Izrael a USA.

Obdobný proces jako v zahraniční politice postihuje i evropský sociální model. Postkomunistické státy okusily neoliberální tok peněz od chudých k bohatým v plné míře jako první. *Do ekonomiky jsme hodili pumu*, popisuje mechanismus otec české kupónové privatizace Dušan Tříška. V nastalém chaosu přelévají *neviditelné ruce* obrovské státní majetky proudem do *privátních*, neboť *stát je nejhorší hospodář*. Štíhlé státy zbavené příjmů se narychlo zbavují sociální zodpovědnosti. Doslova v průběhu měsíců se v někdejších socialisticky rovnostářských společnostech objevují první miliardáři, nezaměstnaní a žebráci. Bude trvat dalších deset a více let, než se ekonomicky vzpamatují na předchozí socialistickou úroveň.

Proces infiltruje i *starou* Evropu od západu z USA a z východu přes postkomunistické země. Pod hesly globalizace a konkurenceschopnosti se průmysl stěhuje za lacinou pracovní silou a zisky do daňových rájů. Evropané se musí flexibilně přizpůsobit zřeknutím se tradiční pracovní ochrany a sociálních standardů. Státy musí šetřit na veřejných výdajích, zvyšovat či zavádět stále nové daně a poplatky, zadlužovat se a zároveň vycházet vstříc nejbohatším. Rozsáhlé vrstvy zaznamenávají pokles životní úrovně. Chudoba globálně mizí, v Evropě roste. Ještě rychleji roste příjmová a majetková nerovnost.

Řekové spotřebovávají víc, než kolik produkují, znělo vysvětlení trvale rostoucího řeckého státního dluhu po krizi roku 2008 až na nesplacitelných 300 miliard euro neboli 130% HDP v roce 2010. Pod Řeky ovšem nejsou myšleni ti, kdo svým hospodařením, korupcí a daňovými úniky dluh způsobili, ani ti, ke komu se řecké peníze přelily, ani ti, kdo rostoucí dluh pomáhali po léta maskovat, ba ani ti, kdo z horentních úrokových sazeb profitují, ale řadoví občané. Ti jsou teď povinni dluh uhradit. Ne zvýšením ekonomické výkonnosti, ale zvýšením chudoby. Od roku 2011 bojují předem prohraný boj proti nikým nezvolené *Trojce* Evropské komise, Evropské centrální banky a Mezinárodního měnového fondu. Přes masové

demonstrace, výměnu vlády i referendum končí v roce 2015 řeckou kapitulací.

Nadiktovaná *úsporná opatření* přesouvají bohatým co jen ještě lze z chudých vymačkat a Řecko z *evropského sociálního modelu* do pozice kolonie. Trojka Řecku drasticky snižuje personál i platy ve státním sektoru, sociální výdaje, penze, příspěvky na zdravotnictví, uvolňuje pracovní zákonodárství. S klesajícími příjmy klesá i domácí poptávka a prohlubuje se hospodářská recese. Zavírají se zejména malé rodinné a střední podniky, čtvrtina obyvatel je nezaměstnaná, víc než polovina mládeže. Polovina obyvatel je postižena chudobou, 40% trpí akutním materiálním nedostatkem. Narůstá bída, bezdomovectví, sebevraždy, mladí a kvalifikovaní odcházejí do zahraničí. Od počátku krize se země pod diktátem *Trojky* ekonomicky propadla o čtvrtinu a státní dluh narostl na 183% HDP. Mezitím převedla EU jako *pomoc Řecku* 246 miliard euro evropských daňových poplatníků věřitelským bankám a rozprodala vše, co ještě mohlo Řecku v budoucnu vynášet. Vysáté a předlužené Řecko nemá naději, že by kdy mohlo dluhy splatit a k *evropskému sociálnímu modelu* se vrátit.

Z evropských hodnot devadesátých let tak v novém století nezůstává nic. Sociální trh kapituluje před neoliberální politikou *úspor*, vzniká *prekariát* a narůstá chudoba. Demokracie a právní stát se pod hlavičkou *války proti teroru* rozplývají ve prospěch bezpečnostních opatření a policejní pravomoci, špehování občanů dávno překročilo měřítko někdejších komunistických policií. Politiku mírových jednání nahradila ultimata, sankce, vojenské hrozby a intervence, do hračkářských obchodů se vrátily zbraně. Právo silnějšího nahradilo mezinárodní právo a válečné zločiny jsou stíhány nejvýše u afrických pachatelů. Pokrytecká agresivní rétorika o ruské anexi Krymu, iránském atomovém zbrojení, Asadově porušování lidských práv, hrůzovládě Islámského státu a ochraně před muslimskými uprchlíky okázale ignoruje anexi Golanských výšin a okupaci Palestiny, izraelské atomové zbraně, mučení, Quantanám, skrytou podporu Islámského státu i příčiny útěku milionů lidí a evropský podíl na nich. Vyhlídky mírového soužití byly vystřídány strachem, nenávistí a přípravami na novou válku.

Zdrojů evropského podřízení se *deep state* lze nalézt více. Na prvním místě je nepochybně poválečné spoléhání na USA v zahraniční politice, zpravodajství a obraně. Mimo ochrany před uprchlíky si EU nevybudovala žádné vlastní zahraničněpolitické struktury, národní zůstaly vesměs pod americkým patronátem a proti puči neocons se nedokázaly vzepřít a formulovat svébytnou evropskou alternativu. Tím méně v obraně monopolizované NATO a dovolávající se po *katalytické události* pomoci z důvodu napadení USA. Od rozpačitého nesouhlasu s útokem na Irák v roce 2003 do bombardování Libye 2011 se evropská zahraniční politika na nové poměry zcela adaptovala;

kyjevská epizodka v únoru 2014 vymezuje role dostatečně výmluvně.

Dalším chronickým problémem Evropy je nezpracované období německého nacionálního socialismu. Šok z toho, jak snadno může kultivovaná humanistická Evropa regredovat do barbarského násilí nevedl ke zkoumání jeho podstaty, zdrojů, souvislostí ani dynamiky lidských identit, ale k zapouzdření celého období do toposu odvěkého mystického *antisemitismu* vrcholícího osvětiským holocaustem. Židé byli z kritického diskurzu jednou pro vždy vyjmuti jako tabu. Každá kritika izraelského rasismu, porušování mezinárodních a lidských práv a zločinů okamžitě narazí na špatné svědomí, na válečný pokřik o antisemitismu a na bezpodmínečnou podporu USA.

To má řadu dlouhodobě destruktivních důsledků. Jestliže obecně platné normy neplatí stejnou měrou pro všechny, ztrácejí věrohodnost. Akceptovaný nimbus zvláštního, vyvoleného národa vyvrací základní axiom demokratické, evropské i křesťanské kultury o *rovnosti všech lidí*. Přehlížené zločiny vytvářejí precedens pro beztrestné páčání dalších. Tabuizace je antitezí svobody slova i akademické nezávislosti a jednou etablovaná, neomezí se na předepsaný objekt. A zejména, společnost má vlastní dynamiku, která se neřídí nařízeními elit. Je-li vylučován seriózní diskurz, neznamená to, že neprobíhá jiný. Představa, že ho lze vytěsnit mocí, je hloupě krátkozraká. Hromadící se potenciál hrozí vybuchnout způsobem, který si nikdo zodpovědný v Evropě zcela jistě nepřeje. Zbabělostí se nikdy žádný problém nevyřešil, vždy jen zhoršil.

A konečně, zakladatelskou vizi Evropy míru, kooperace a lidských práv z padesátých a šedesátých let nesdílejí ve stejné míře všichni, kdo se k ní připojí později. Uspokojení vedlo k ambicióznímu šíření na celou Evropu a dál. Jediným kritériem byla ekonomická, právní a správní kompatibilita kandidátů, ne již kompatibilita hodnotových vzorců. Jenže například Británie má tradičně hodnotově blíž k anglosaskému individualismu, než ke kontinentálnímu kolektivismu. Přijímá evropská pravidla s mnoha výhradami a výjimkami a je trvale baštou euroskepticismu, takže nakonec nepřekvapí, že právě ona opustí unii první.

Ještě markantnější jsou rozdíly západně a východně od bývalé železné opony. Dvě generace vyrůstají ve zcela opačných paradigmatech. Na jedné straně vládne euforie razantní poválečné obnovy, odbourávání historických rivalit, atmosféry přátelství, kooperace, důstojnosti, lidských práv. Že bezpečnost zajišťuje někdo jiný se sice bere na vědomí, ale americký strašák komunismu se zde naopak jeví docela sexy. Na protější straně vládne atmosféra permanentního ohrožení, militarismu, kontroly a nesvobody, nedostatku, soupeření a závisti nad úspěchy druhé strany. Rozdíl je patrný na příkladu západoevropského mírového hnutí osmdesátých let, vnímaného na

východě vesměs s naprostým nepochopením v optice agentů a užitečných idiotů Moskvy.

Kolaps komunistického bloku přinesl postkomunistickým zemím změnu znamének, ale ne vzorců. Proběhl sice mimo režii USA, ale ty se jí ujaly okamžitě poté. Neoliberální ekonomové zde získali příležitost k velkorysým experimentům, ale také k tlaku na západní Evropu i k nadmíru výhodným investicím. Etablující se neocons zde získali kontrolu nad zahraniční politikou nového amerického století. Nejsou to USA, kdo podvedl Gorbačova, to východoevropské země mají strach z Ruska a žádají o vstup do NATO. Útoky na Irák se účastní celá *Nová Evropa*, Polsko v prvním bojovém sledu. V roce 2006 vyjednávají Polsko a Česko s USA bilaterálně – mimo NATO i EU – o umístění amerických vojenských základen na svých územích. Polsko spolu s pobaltskými státy tvoří nejspolehlivější blok v *obraně* proti ruské agresi. Je ovšem třeba dodat, že plány střetu visegrádských bojových jednotek s Ruskem na bojových plánech Ukrajiny a Moldavska, jak je v březnu 2014 načrtává George Friedman, se neuskutečnily v neposlední řadě právě díky skepsi Česka, Maďarska a Slovenska.

Nicméně nejpozději s uprchlickou krizí od roku 2016 je hodnotová tektonická linie napříč Evropou nepřehlédnutelná. Příklad Německa ukazuje, že neprobíhá podél hranic visegrádských států, ale podél někdejší železné opony. Jakkoli vlašné a polovičaté jsou reakce západoevropských zemí na výzvy k solidaritě a humanitární pomoci, z *Nové Evropy* je odpovědí pouze kategorické Ne. Nepřistupovala k EU kvůli nějakým efemérním humanitním ideálům, ale ze zcela pragmatických důvodů. *Skutečnými cíly evropské integrace je tržní ekonomika a řešení je jen a jen v její liberalizaci a deregulaci*, objasňuje Evropskému parlamentu v roce 2009 prezident Václav Klaus.

Rozklad identit

Demontáž svobodné společnosti rovných je zároveň demontáží *amerického národa*. Spolehlivým indikátorem je rostoucí neloajálnost. Prostřednictvím Bradleyho Manninga, Edwarda Snowdena a stovek jiných unikají na veřejnost stále další a další balíky tajných informací z americké politiky, diplomacie, armády, tajných služeb i politických stran. Masová média, americký národ kdysi utvářející, ho dnes rozeštvávají a důvěra v ně – jako ostatně v celý politický establishment – klesla pod nulu. Společnost se štěpí podél imanentních tektonických linií – pravolevých, rasových, etnických, sociálních, regionálních. Tři poslední prezidenti i masová protestní hnutí jako *Tea Party* a *Occupy Wall Street* ji polarizují do nesmiřitelných bloků. Při demonstracích a protidemonstracích přebírají iniciativu ozbrojené *Black lives matter*, *Antifa*, bílé milice, kácejí se sochy národních hrdinů i otců-zakladatelů, v Kalifornii, Texasu, Oregonu a jinde se

rodí separatistická hnutí za vystoupení z Unie. Zahraniční politika destabilizace se vrací domů jako bumerang.

Také demontáž evropských hodnot vede k rozkladu evropské identity. Na rozdíl od USA zde však existují tradiční národní identity, takže se štěpení projevuje spíše formou rostoucího euroskepticismu a regrese k národním státům. Kritický vztah se projevuje především ve dvou směrech: jednak jako požadavek zásadní reformy EU ve smyslu demokratizace a transparentnosti, reprezentovaný například bývalým řeckým ministrem financí Ianisem Varufakisem, a jednak jako radikální odmítání další integrace a návrat k národní suverenitě až po vystoupení z EU, reprezentované především visegrádskými zeměmi v čele s Polskem.

Nejvýraznějším fenoménem, na kterém lze krizi identity v Evropě sledovat, je však dramatická ztráta podpory tradičních politických stran a nástup populistických, ke stávajícímu establishmentu ostře kritických. Byla-li ještě v roce 2000 účast FPÖ v rakouské vládní koalici příčinou všeobecného zděšení a důvodem sankcí proti Rakousku, v následujících letech vstoupily obdobné strany a hnutí do parlamentů napříč Evropou včetně Evropského parlamentu, kde v roce 2015 vytvořily vlastní frakci *Evropa národů a svobody*. Na vládních koalicích se podílejí hned v několika zemích.

Renesance národních identit i návrat ke konzervativním hodnotám jsou pochopitelné a předvídatelné. Odpovídají zkušenosti, kterou asi někdy udělal každý z nás: dokud se cítíme v pohodě a jistotě, dokud věříme, že budoucnost se vyvíjí k lepšímu, máme aktivní zájem o okolí, jsme otevření, přátelští, kooperativní, vítáme nové zkušenosti. Když naděje zklamou a překloupí se do nejistoty, strachu a obav z budoucnosti, uzavřeme se, stáhneme se mezi své nejbližší, vrátíme se k osvědčeným hodnotám, staneme se nedůvěřiví, nepřátelští. To je proces, který probíhá i v Evropě.

Etablované strany, které rozklad evropského hodnotového systému v průběhu posledního dvacetiletí způsobily, teď na ztrátu důvěry panicky reagují difamační kampaní proti *pravcovému populismu*. Je kontraproduktivní hned z více důvodů. Především, populistické strany rozklad nezpůsobily, ale jsou na něj reakcí. Omšelý predikát *pravcovosti*, který má evokovat reminiscence na fašismus, zakrývá, že značná část jejich programů obsahuje výrazně demokratické a levicové prvky. Také příležitostně používaný atribut *extremismu* se míjí s faktem, že se podstatná část jejich sympatizantů a voličů rekrutuje ze spořádaných středních vrstev. A konečně, arogantní desavua ze strany těch, kdo jsou za současnou situací odpovědní, musí nutně mít opačný účinek.

Demagogie a nenávist jsou ovšem osvědčenými prostředky populistických hnutí a nové vzplanutí vzájemných nenávistí mezi evropskými národy by znamenalo definitivní tečku za sedmdesátiletým mírovým vývojem. Alespoň v tomto bodu zatím

žádné náznaky nehrozí. Společný jim je důraz na národní či regionální patriotismus a na konzervativní hodnoty, ale zároveň respekt k patriotismu druhých a ochota ke kooperaci. Vesměs jsou k EU kritická, ale v různé míře, od proevropských požadavků na její demokratizaci jako u německé AfD či italské Lega Nord až po bezpodmínečný exit jako u britské UKIP či francouzské Front National. Spojujícím prvkem je odmítání imigrace, uprchlíků, multikulturalismu a politické korektnosti, v první řadě ale šíření protislámské nenávisti v míře a intenzitě protižidovské třicátých let. Vlažnost reakcí ilustruje kontraproduktivnost antisemitského toposu – tentokrát jejím objektem nejsou Židé. Naopak, bývá provázená proizraelskými postoji – *jsme na jedné lodi, společně nás ohrožuje islám*.

Nástup populistických hnutí je jen viditelnou špičkou ledovce všeobecné ztráty důvěry, připomínající atmosféru závěrečných let východního bloku. S jedním rozdílem: ve východním bloku existovala jasná, široce sdílená pozitivní vize demokracie. V dnešních USA a Evropě jakákoli podobná sjednocující vize chybí. Ačkoliv se všechna formální kritéria demokracie zdají být splněna, přesun moci a peněz k úzké elitě a její kontrola občanů i médií nabyly totalitních rozměrů. Na internetu a v sociálních médiích vznikající sekty dle svých preferencí připisují vinu USA, Izraeli, Rusku, islámu, globalizaci, bankéřům, neocons, vojenskoprůmyslovému komplexu, nadnárodním společnostem a jako řešení navrhuji přímou demokracii, autoritativní stát nebo návrat k národnímu společenství. Cokoliv je lepší, než současný establishment.

Vyhlídky

Nejpravděpodobnějším scénářem EU je *business as usual*. Propad důvěry povede k dílčím úpravám směrem k větší transparentnosti, posílení role Evropského parlamentu a zvýšení legitimacy rozhodování. Dělicí linie železné opony pravděpodobně povede ke *dvojrychlostní Evropě*, pokračující integraci jádra EU reprezentovaného zhruba eurozónou bez ohledu na euroskeptické země. Jako následující integrační krok se jeví vnik evropské armády.

Naděje, že by se obnovila důvěra v EU kosmetickými úpravami bez toho, aby se řešily její základní problémy, je minimální. Představa tvrdého jádra sledujícího své integrační cíle bez ohledu na dissent přehlíží, že dissent euroskeptických zemí a dissent domácích euroskeptických hnutí jsou spojitě nádoby. Vytěsnění prvních povede k dalšímu nárůstu napětí a případných exitům s důsledkem posílení a radikalizace druhých. A země považující se za jádro EU nejsou vnitropoliticky ve stavu, aby další přesuny preferencí přežily samy a s nimi i EU bez úhony.

Ani projekt evropské armády nevěští nic dobrého. Jakkoli může asociovat zvýšení evropského sebevědomí a nezávislosti na USA a NATO, očekávatelné důsledky jsou spíše opačné. Pomineme-li

propagandistické hrozby ruského, iránského nebo severokorejského útoku, Evropu reálně nikdo neohrožuje. Smyslem evropské armády tedy mohou být jediné ofenzivní operace mimo Evropu. Rozumí se ve stejných zájmech, v jakých probíhají i dnes. Nadšení z *druhé největší armády na světě* vypovídá o ambicích zřetelně – vyplnit vakuum po rozplývající se americké hegemonii. Nikoliv jako alternativa k USA a NATO, ale jako jejich doplněk. Nahradit evropskou identitu hodnotou identitou síly. Jenomže s tou už Evropa zkušenost udělala a poválečný vývoj byl motivován právě poučením z ní. V každém případě je to směr vývoje, kterým se EU intencím, z nichž vznikala a na kterých spočívá, jen dále odcizuje.

Ale obraťme otázku: co by se muselo stát, aby se evropská identita opět stala důvěryhodným, atraktivním a integrujícím faktorem?

Odpověď je nasnadě: návrat k evropským hodnotám. K hodnotám míru, práva, rovnosti, zodpovědnosti, důstojnosti, sociálního trhu, kooperace namísto konkurence, jednání namísto síly, zřeknutí se hegemonistických aspirací. K hodnotám, které Evropu charakterizovaly ještě koncem minulého století.

Dnes je ovšem takový návrat k výsledkům tisícileté evropské evoluce revolučním požadavkem. Jeho předpokladem je analýza mechanismů, které dosavadní vývoj zvrátily. Dalším je obrácení toku moci a peněz od samozvaných elit zpět k demokratickým institucím a občanům. A návrat k mezinárodnímu právu zahrnuje i pojmenování zločinů proti němu.

Svět už však není světem dvacátého století, kdy Evropě klid k mírovému vývoji zajišťovala izolace pod americkým deštníkem. Mezi nově se ustavujícími světovými centry patří sama svou ekonomickou a potenciálně i politickou vahou k těm nejvýznamnějším. Bez jasně formulovaných principů zodpovědné zahraniční politiky zůstane i nadále jen nástrojem cizích zájmů. *Noblesse oblige*, majetek zavazuje, patří k evropským zásadám již od feudalismu. Dnes jsou to naopak upadající USA, kdo potřebuje evropskou pomoc – a jistě ne vojenskou.

Pomoc Evropy potřebují především oblasti, za které se zodpovědnosti zbavila a k jejichž dnešní destabilizaci sama vydatně přispěla. Ochrana proti africkým uprchlíkům může být laciným, ale v důsledku kontraproduktivním populistickým tématem. S rostoucí nerovností mezi státy i uvnitř roste napětí a je jen otázkou času, kdy přeroste do otevřených konfliktů zasahujících i Evropu. Očekávání, že lidi přinutíme snášet hlad a utrpení odevzdaně a bez protestů, je nereálné. Sociální mír se v Evropě neudrží represi proti chudým, ale prevencí chudoby. Obdobný mechanismus chybí v mezinárodním měřítku.

Ještě větším oříškem jsou následky evropské politiky na blízkém východě, od jeho koloniálního rozporcování po první válce přes vytvoření státu Izrael bez palestinského

komplementu po druhé až po současnou rezignaci vůči sionistickému expanzionizmu. Návrat k mezinárodnímu právu ovšem mnoho prostoru neponechává. Podle rezoluce Valného shromáždění OSN č. 181 z roku 1947 mají být zřízeny dva nezávislé státy Izrael a Palestina a Jeruzalém podřízen mezinárodnímu dohledu. Rezoluce č. 242 z roku 1967 požaduje stažení izraelských vojsk z okupovaných území. Více než desítka dalších rezolucí odsuzuje izraelské praktiky na okupovaných územích, agrese do sousedních zemí a diskriminační politiku.

Kmotrovství USA a EU, dovolující Izraeli okázale ignorovat mezinárodní právo i autoritu OSN, má devastující následky dalece přesahující blízký východ. Další a další země včetně evropských si osvojují právo silnějšího intervenovat vojensky v cizích zemích. Evropa se přitom dostává do schizofrenní situace, když na jedné straně podporuje americko-izraelskou politiku *Nového Blízkého Východu*, ale na druhé není schopna zvládnout její důsledky v podobě milionů uprchlíků.

Zbývá ještě doplnit, kdo vlastně má Evropě návrat k jejím hodnotám zařídit. Zda se etablované strany vzpamatují a ještě se vrátí ke svým sociálním, konzervativním a liberálním kořenům anebo zda nová hnutí dospějí od šíření nenávisti ke konstruktivním a zodpovědným programům závisí v konečném výsledku pouze na tom, zda je k tomu evropští občané přimějí. V opačném případě to čeká až na rekonstrukci po příští světové válce.